

---

# Julkaisemisesta



Heidi Kurvinen

---

## Näkökulmia avoimeen tieteeseen

Digitalisaatio ja avoimuuspuhe ovat viime vuosina olleet tieteellisen keskustelun kestoaiheita, joihin tutkijat törmäävät niin rahoitushakemuksia kirjoittaessaan, tutkimuskirjallisuutta etsiessään kuin tutkimustuloksista raportoidessaan. Rahoittajat vaativat tutkijoilta yhä selkeämpää panosta tutkimusaineistojen avaamiseen ja internetistä vapaasti ladattava tutkimuskirjallisuus ja parhaassa tapauksessa jopa digitaaliseen muotoon saatetut tutkimusaineistot helpottavat tutkijan arkista työtä. Tekstien avoimen saatavuuden ja aineistojen avaamisen kolmannen osapuolen muodostavat tiedelehdet. Niiden osalta keskustelu on pyörinyt ennen kaikkea sen ympärillä pitäisikö oma lehti saattaa kaikkien luettavaksi *open access* -muodossa. Mitä paperilehdestä luopuminen ja aineistojen avaaminen tekee tilaajakannalle?

Tutkijoille tutkimustulosten avoimuus on yksinomaan positiivinen asia, mistä johtuen monet kotimaisetkin tiedelehdet – kuten ruotsinkielinen vastinparimme *Historisk Tidskrift för Finland* – ovat jo siirtyneet kokonaan tai osittain avoimeen julkaisupolitiikkaan. Myös *Historiallisen Aikakauskirjan* toimituksessa avoin julkaiseminen herättää toistuvasti keskustelua, mutta tällä hetkellä sen toteuttaminen ei ole vielä mah-

dollista. Ensinnäkin olemme pienenä tiedelehtenä riippuvaisia paitsi avointa julkaisemisesta edellyttävästä valtion julkaisutuesta myös päinvastaiseen toimintaan kannustavan Tieteellisten lehtien arkistopankki Elektran korvauksista. Kotimaiset tiedelehtien kustantajat eivät kerääkään voittoja samalla tavoin kuin kansainväliset kustantamot, joiden yrityksistä nostaa tilaushintoja ja siten haitata tieteen avoimuutta on uutisoitu myös valtamedioissa<sup>1</sup>. Toisekseen tilaajakantamme koostuu paitsi historian tutkijoista myös historian harrastajista, joista osalle paperilehti on tilauksen keskeinen edellytys. Aineistojen entistä laajempi avaaminen paperilehden rinnalla on kuitenkin toimituksen toiveissa ja asiaan haetaan uusia ratkaisuja tulevina vuosina. Yksi mahdollisuus voi löytyä Kotilava-hankkeen suunnitteluvaiheessa olevasta uudesta rahoitusmallista, jossa tieteellisten lehtien avoimen julkaisemisen kustannuksia hajautetaan yliopistoille ja kirjastoille<sup>2</sup>. Jotta paperilehti saataisiin sitä halua-ville tilaajille jatkossakin, tarvitaan kuitenkin myös toisenlaisia ratkaisuja.

---

1. Esim. Suomalaiset tiedeorganisaatiot ja Elsevier jatkavat neuvotteluja avoimesta julkaisemisesta. *STT info* 21.12.2016, <https://www.sttinfo.fi/tiedote/suomalaiset-tiedeorganisaatiot-ja-elsevier-jatkavat-neuvotteluja-avoimesta-julkaisemisesta?publisherId=3747&releaseId=55376029> (5.5.2017); Anton Vanha-Majamaa, ”Tiede pitäisi vapauttaa tiedekustantajista”. *Image* 29.5.2017, <http://www.image.fi/image-lehti/tiede-pitaisi-vapauttaa-tiedekustantajista> (30.5.2017).

2. Johanna Lilja, Antti-Jussi Nygård & Riitta Kotilainen, Kotilava. Kotimaisen tieteen estradi on avoin. *Versus* 1 (2017), <http://julkea.fi/2017/04/27/kotilava-kotimaisen-tieteen-estradi-on-avoin/> (5.5.2017).

---

**FT Heidi Kurvinen** on *Historiallisen Aikakauskirjan* toimitussihteeri ja Oulun yliopiston historiatieteiden tutkijatohtori. Sähköposti: heidi.kurvinen@oulu.fi.

Koneen Säätiön rahoittaman Julkea! -hankkeen vastuullinen johtaja Kirsi Pauliina Kallio kiinnitti vastikään julkaistussa kirjoituksessaan huomiota muun muassa siihen, että monitieteisellä tutkimuskentällä liikkuvat tutkijat eivät sitoudu enää perinteisiin tiedeseuroihin tai tilaa kotitieteenalansa tieteellisiä julkaisuja vaan käyttävät kirjallisuutta yli tiederajojen omien tarpeidensa mukaan. Samanaikaisesti uusimpien kotimaisten ja kansainvälisten tiedeartikkeleiden entistä helpompi saatavuus häivyttää näkyvistä kaiken sen työn, jota artikkelin julkaisemiseksi on toimituksessa tehty.<sup>3</sup> Tosiasia on, että äärimmäisen harva *Historiallisen Aikakauskirjankaan* artikkeli on julkaisukunnossa kirjoittajan laitettua tekstiinsä viimeisen pisteen. Tavanomaisempaa on että vertaisarviointikommenttien huomioonottamisen jälkeen päätoimittaja ja toimitussihteeri hiovat yhdessä kirjoittajan kanssa sekä tekstin argumentointia että kieliasua ja puuttuvat mahdollisiin epäloogisuuksiin tekstin etenemisessä. Tekstien hiomisen lisäksi neljän numeron ilmestyminen vuodessa edellyttää koko toimitukselta irrottautumista lehden tulevien numeroiden suunnitteluun, toimitukselle tarjottujen tekstien läpikäymiseen, yhteydenpitoon eri tahojen kanssa ja niin edelleen. Tätä työtä tehdään nimellisellä korvauksella ja pääosin rakkaudesta korkeatasoiseen suomenkieliseen tieteelliseen julkaisemiseen. Taittajan palkkio, kuvaoikeuksien käyttömaksut, painokulut ynnä muut lehden julkaisemisesta ja sen kehittämisestä aiheutuvat kulut edellyttävät kuitenkin myös taloudellisia satsauksia. Tästä johtuen me tarvitsemme sitoutuneita lukijoita, jotka muistavat suomenkielisen julkaisemisen tärkeyden ja sitoutuvat oman tieteenalan lehden tulevaisuuteen sen uskollisina tilaajina.

### Avoimen tieteen seuraava askel?

*Open access* -muoto ja sen rahoittaminen ei ole ainoa tiedelehtien tulevaisuuden haasteista. Tutkimusaineistojen avaamisen myötä myös tiedelehdille on esitetty vaatimuksia kehittää avoimelle tutkimusdataalle toimivat viittauskäytän-

nöt. Yhdysvaltalaisen *Center for Open Science* -organisaation (COS) mukaan tiedelehdet voisivat myös toimia aktiivisesti avoimempien käytäntöjen levittämisessä. Organisaation tiedelehdille laatimassa ohjeistuksessa tutkimuskäytäntöjen avoimuuteen kannustetaan kahdeksalla standardilla, jotka liittyvät muun muassa viittauskäytäntöihin, aineistojen ja metodien avoimeen esittämiseen sekä aineistojen avoimeen saatavuuteen.<sup>4</sup>

Tarkasteltaessa *Historiallisen Aikakauskirjan* – ja yleensäkin historiatieteiden alalla julkaistavien tieteellisten lehtien – vertaisarvioitaviksi tarjotuille artikkeleille asettamia kriteereitä näytävät jo tieteenalan peruskäytännöt tukevan tutkimuksen läpinäkyvyyttä. Ala- tai loppuviitteitä käyttävät historiantutkijat ovat tunnetusti tarkkoja viittauskäytännöissään niin tutkimusaineistojen kuin tutkimuskirjallisuudenkin osalta. Emme ainoastaan esittele käyttämäämme aineistoa leipätekstissä vaan tuomme lukijan nähtäville myös käytetyn arkisto- tai muun alkuperäisaineiston tarkat tunnustiedot.

Tulevaisuudessa digitaaliseen muotoon saatettujen alkuperäisten lähdeaineistojen entistä suurempi määrä mahdollistaa myös suorat lähdeviittaukset sähköisiin aineistoihin. Tässä kohden on kuitenkin hyvä muistaa, että aineistojen digitoiminen ei etene tasaisesti vaan arkistolaitosten tärkeimpinä pitämät aineistot digitoidaan ensin. Sanoma- ja aikakauslehtien osalta Kansalliskirjaston suorittama digitointityö on edennyt vasta 1900-luvun alkuvuosikymmenille. Osa tutkijoista jatkaakin entiseen tapaan työskentelyä paperiaineistojen ja mikrofilmien parissa. Tällöin sähköinen viittaaminen ei luonnollisestikaan onnistu. Joidenkin kansainvälisten lehtien käyttöönottona, artikkeleiden kirjoittajien hyvistä tieteen avoimuuden käytäntöjen noudattamisesta kertova merkkijärjestelmä (*badge*) ei sellaisenaan soveltuisikaan *Historiallisen Aikakauskirjan* tarpeisiin.

Alkuperäisaineistojen sähköisessä linkittämisessä on kuitenkin potentiaalia. Jos tieteellinen artikkeli on luettavissa sähköisessä muodossa, on

3. Kirsi Pauliina Kallio, Miten onnistuu yhteisvastuu hajautuneessa tiedeyhteisössä? *Versus* 1 (2017), <http://julkea.fi/2017/04/27/miten-onnistuu-yhteisvastuu-hajautuneessa-tiedeyhteisossa/> (5.5.2017).

4. B. A. Nosek et al., Promoting an open research culture. *Science* 348:26 (2015), 1422–1425, <http://dx.doi.org/10.1126/science.aab2374> (5.5.2017).

lähdeaineistoihin periaatteessa mahdollista siirtyä jatkossa suoraan yhdellä hiiren klikkauksella. Tutkimusaineistojen avaaminen artikkeleiden alaviiteissä voisi myös tehdä tieteellisistä artikkeleista helpommin lähestyttäviä historian harrastajille. Suomen Lontoon instituutin *Digital Humanities and Future Archives* -raportin pari vuotta sitten laatinut Sampo Viiri onkin esittänyt digitaalisen historian tutkimuksen voivan lähentää tieteellistä ja populaaria historiankirjoitusta.<sup>5</sup>

Aineistojen esittelyn ja viittauskäytäntöjen avoimuuden osalta historian tutkijat ja alan lehdet sijoittuvat varsin hyvin COS:n standarditaulukon yläpäähän. Sen sijaan muilta osin kahdeksankohtainen ja kolmeen eri tasoon jaettu hyvien käytäntöjen ohjeistus soveltuu huomattavasti historian tieteiden julkaisuille. Esimerkiksi luonnon- ja yhteiskuntatieteiden tutkimuskäytännöistä

nousevat ohjeet tutkimuksen suunnittelun läpinäkyvyydestä ja seurantatutkimusten vertaisarviokäytännöistä eivät sellaisenaan istu historian tutkijoiden julkaisumaailmaan, jossa artikkelit ovat useimmiten laajempien tutkimushankkeiden itsenäisiä osia. Myös kategorinen vaade artikkeleissa käytettyjen tutkimusaineistojen avoimesta tallentamisesta tunnettuun tietoarkistoon voi aiheuttaa ongelmia tieteenalalla,<sup>6</sup> jossa lähdeaineistot eivät ole suoraviivaisia vaan koostuvat usein hyvinkin sirpaleisesta kokoelmasta eri arkistojen aineistoja, mediatekstejä, muistitietoa ja tilastoja. COS:n ohjeistus on kuitenkin hyvä muistutus siitä, että tiedelehtien avoimen saatavuuden ohella myös niiden kirjoittajiltaan vaatimat aineistojen ja tutkimusmenetelmien avoimuuskäytännöt tulisi ottaa entistä selkeämmin pohdinnan alle.

5. Sampo Viiri, *Digital Humanities and Future Archives*. The Finnish Institute in London 2014, [http://finnishinstitute.cdn.coucouapp.com/media/W1siZiIsIjIwMTQvMDgvMjgvMTUvNDgvNDQvNDU3L0RpZ2l0YWxfSHVtYW5pdGllc19hbmRfRnV0dXJlX0FyY2hpdmVzLnBkZijdXQ/Digital\\_Humanities\\_and\\_Future\\_Archives.pdf?sha=8cc20201c2dae7fe](http://finnishinstitute.cdn.coucouapp.com/media/W1siZiIsIjIwMTQvMDgvMjgvMTUvNDgvNDQvNDU3L0RpZ2l0YWxfSHVtYW5pdGllc19hbmRfRnV0dXJlX0FyY2hpdmVzLnBkZijdXQ/Digital_Humanities_and_Future_Archives.pdf?sha=8cc20201c2dae7fe) (5.5.2017).

6. Nosek et al. 2015.